

ΕΙΚΟΣΤΟ ΠΡΩΤΟ ΣΥΝΕΔΡΙΟ
ΤΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΓΑΛΛΟΦΩΝΩΝ ΕΤΑΙΡΕΙΩΝ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΜΕ ΘΕΜΑ: «ΤΟ ΜΕΛΛΟΝ» (21 - 23 ΙΟΥΛΙΟΥ 1986)

Τό θέμα, πού συνδέεται με τήν έννοια τοῦ χρόνου ὡς διάσταση τοῦ χρόνου, παρουσιάζει τόσες πλευρές καί τόσες ἀποχρώσεις πού ἂν δέν ὑπερβαίνει ἴσως κάθε ἄλλο, ἐγκλείει ἓνα μοναδικό πλοῦτο: ἀπευθύνεται στό λόγο, στήν πίστη, στό συναίσθημα, στήν ὑπαρξη, στήν ἐπιστήμη, στήν ἱστορία, στή τέχνη, στή φιλοσοφία, στούς κλάδους τῆς φιλοσοφίας, στό στοχασμό, ἀπευθύνεται μ' ἓνα λόγο σέ ὅλο τόν ἄνθρωπο καί σέ ὅλο τόν ἀνθρώπινο κοινωνικό καί ἱστορικό κόσμο. Γι' αὐτό μποροῦμε νά ἰσχυρισθοῦμε καί ἡ ἀπάντηση στή πρόσκληση τοῦ Συνεδρίου ἦτανε καί μιά πρόσκληση καί πρόκληση, πρὸς τόν σύγχρονο ἄνθρωπο, γι' αὐτό καί ἡ πολυάριθμη συμμετοχή Ἑλλήνων καί ξένων. Χαρακτηριστική εἶναι ἡ ἐπί μέρους κατανομή τῶν θεμάτων κατά τομεῖς:

Τό μέλλον ὡς αὐθεντικότητα, τό μέλλον τῆς ἠθικῆς, τό μέλλον κατά τήν Ἀρχαιότητα, Ἀναφορικότητα καί προβλήματα, Τό μέλλον ὡς δημιουργική πραγματικότητα, Τό μέλλον τῶν ἐπιστημῶν καί τῆς τεχνικῆς, Τό μέλλον τῶν θεσμῶν, Μοντέλλα τοῦ μέλλοντος, Τό μέλλον τῆς φιλοσοφικῆς συνείδησης, Τό μέλλον εἰς τό παρελθόν καί εἰς τό παρόν.

Δέν εἶναι δυνατόν εἰς τό σημείωμα τοῦτο νά δώσουμε τήν εἰκόνα τοῦ Συνεδρίου πού θά ἐπιθυμούσαμε. Στραφήκαμε κυρίως πρὸς τόν τελευταῖον τομέα πού ἀναφέραμε: Τό μέλλον εἰς τό παρελθόν καί εἰς τό παρόν καί παρακολουθήσαμε τήν σημασία καί τό νόημα του θέματος ὅσο ἦτανε δυνατό στήν πορεία τῆς φιλοσοφίας καί στή φιλοσοφία τῆς σύγχρονης ἐποχῆς. Πρὶν προχωρήσουμε, ἐξ ἀρχῆς θά θέλαμε νά σημειώσουμε μεταξύ ἄλλων καί τήν πορεία καί συμβολή τοῦ Προέδρου τῆς F.I.S.P. Venant Cauchy καί του καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Grenoble, Henri Joly.

Ἐρχόμαστε τώρα στίς ἀνακοινώσεις τῶν συνέδρων:

«Ἡ ἐλπίδα εἰς τόν Bloch καί εἰς τόν Teilhard de Chardin*» (N. Bonnet) εἰς τό ἔργο τοῦ Teilhard de Chardin, ἡ ἐλπίδα ἔχει θρησκευτικό νόημα. Χωρίς νά ἀντιτίθεται εἰς τόν ἀνθρωπισμό τοῦ Bloch τοῦ παρέχει μίαν θρησκευτική θεμελίωση ἀναγκαία γιά τήν ὀλοκήρωσή του. Ὁχι μόνο εἰς τήν ἀνακοίνωση αὐτή ἀλλά, γενικά εἰς τήν διαμόρφωση τῆς ἀτμόσφαιρας τοῦ Συνεδρίου τό θρησκευτικό στοιχεῖο ἔπαιζε ἓνα ἰδιαίτερο ρόλο. Θά ἀνέμενε κανεῖς —ἀπό τή θεματική τοῦ Συνεδρίου— μιά μεγαλύτερη στροφή πρὸς νεότερους καί σύγχρονους Γερμανούς φιλοσόφους (π.χ. Dilthey, Heidegger) ἀλλά αἰσθητή ἡ ἀπουσία καί συγχρόνων Γάλλων ὅπως τοῦ Sartre. «Τό μέλλον καί ἡ αἰωνιότητα κατά τόν Kierkegaard» (Chantal A.). Χρόνος καί αἰωνιότητα στόν Kierkegaard, χρόνος καί ἐλευθερία ἀποτελοῦν τό στόχο τῆς ἀνακοίνωσης. «Ἡ έννοια τοῦ χρόνου στόν Paul Ricoeur» (Marcondes C.). Ὁ Ricoeur ὑπογραμμίζει τήν ποιητική σύλληψη τοῦ χρόνου. Ἡ πρωτοτυπία του ἔγκειται ὅτι οἱ θεωρήσεις του μᾶς ὀδηγοῦν ἀπό τήν ἐπιστημολογία εἰς τήν αἰσθητική καί τήν ὄντολογία. «Ἡ φανταστική λειτουργία τοῦ μέλλοντος κατά τόν Bachelard» (O. Souville). Γιά νά ἔχει ὁ ἄνθρωπος μέλλον θά πρέπει νά μπορεῖ νά τό φαντασθεῖ. Ἡ φαντασία μας στήν ἀναπτυγμένη μορφή της προετοιμάζει τή μελλοντική σκέψη, τή μελλοντική πράξη. Μέσα στήν στιγμή τοῦ παρόντος σχεδιάζεται μιά δύναμη τοῦ μέλλοντος.

Παρατηροῦμε ὅτι τό «προσχεδιάζειν» τό μέλλον καί ὁ ρόλος τῆς φαντασίας ἀποτελοῦν ἤδη θέματα τοῦ Ἀριστοτέλους πού ἐπίδρασή του διαφαίνεται ὄχι μόνο στόν Bachelard ἀλλά καί στήν δυναμική θεώρηση τοῦ Lavelle. «Χρόνος, αἰωνιότητα καί δυναμική τοῦ μέλλοντος στόν Lavelle (M. Βασιλειάδου). Στό ἔργο του κυριαρχεῖ ἡ διαλεκτική χρόνου καί αἰωνιότητος, ὅπου τό μέλλον καθίσταται ἄνοιγμα τῶν ἀνοιχτῶν δυνατοτήτων τοῦ ἀτόμου δυνατότητες πού ἐκφράζουν καί τήν ἐλευθερία του. Ἡ

χρονικότητα του πεπερασμένου ατόμου, της πεπερασμένης συνείδησης αποτελεί μέσο για την στροφή προς τό 'Απόλυτο.

'Αναλύσεις συγχρόνων φιλοσόφων που αναφέρονται στη φιλοσοφία του χρόνου παρουσιάζουν, νομίζουμε, ένα ιδιαίτερο θέλημα και είναι ιδιαίτερα έλκυστικές διότι, πλησιάζουν περιοχές της έσωτερικότητας και τρόπους της ύπαρξεως που συνδέονται με βιώματα και αίτήματα και προβλήματα του προσώπου που αγγίζουν και απασχολούν τον σύγχρονο άνθρωπο. 'Η φιλοσοφία στην περίπτωση αυτή δεν «συγκινεί» μόνο αλλά έρχεται και σαν λυτρωτική διέξοδος από την αγωνία και τό βάρος της παροδικότητας και της χρονικότητας.

Συνεχίζουμε: «'Η έσχατολογία του Vladimir Soloviev (L. Perejolkina). Οι ιδέες της ρώσου φιλοσόφου Soloviev ως εκφράζονται στους «Τρεις Διαλόγους» (1900) αποτελούν μιά κορύφωση της ρωσικής σκέψης, συνιστούν μιά 'Αποκάλυψη τό τελευταίο μήνυμα του Soloviev στη σύγχρονη ανθρωπότητα. 'Αποκτούν όλη την έπικειρότητα σήμερα που τό κακό πραγματοποιείται και απλώνεται όλο και περισσότερο. Βεβαίως από τό Συνέδριο δεν απουσιάζουν οι Bergson και Nietzsche. «'Η Ιδέα της αιώνιας επιστροφής στον Nietzsche και τό πρόβλημα του μέλλοντος» (I. Schussler).

'Ο Nietzsche αντιμετώπιζει τό αδιέξοδο της εποχής. 'Η σύγχρονη εποχή είναι ή έσχατη της δυτικής σκέψης και κάτω από την όπτική της αιώνιας επιστροφής γυρίζει μέσα στο κύκλο αυτής της ιδέας. 'Αλλά μέ ποιό νόημα; 'Εμφανίζεται ως ή έγκαθίδρυση της δημιουργίας του μέλλοντος από τον ίδιο τον άνθρωπο άφ' έτέρου στερεί τον άνθρωπο από κάθε αύθεντικό μέλλον. 'Ο Nietzsche βλέπει τή διέξοδο μόνο σε ένα νέο τρόπο του σκέπτεσθαι που θά προκύψει και θά ανακαλύψει από την ίδια την εποχή. «Μιά προοπτική του μέλλοντος: ό Bergson και ή επιστροφή του ποιοτικού στοιχείου (P. Somville). 'Η κύρια τάση που διασχίζει όλη τή φιλοσοφία του Bergson και που τή ζωντανεύει ιδιαίτερα είναι ένας ποιοτικός παράγων.

Δέν είναι μόνο ή σύγχρονη φιλοσοφία που απασχολεί τούς όμιλητάς. Πολλές ανακοινώσεις αναφέρονται στην αρχαία φιλοσοφία στο Πλάτωνα στον 'Αριστοτέλη και στους προσωκρατικούς. «Μέλλον και Μοίρα από τον "Όμηρο στο Πλάτωνα» (J. Frère). 'Η Μοίρα έτόνισε ό όμιλητής μεταξύ άλλων δέν αποκλείει, ως ένόμισαν πολύ συχνά, την έλευθερία (των θεών, των ανθρώπων) περιέχει και την έλευθερία την άτομική άπέναντι στο μέλλον. «Τό μέλλον στους προσωκρατικούς» (άπό τό Θαλή στο Δημόκριτο) (Α. Κελεσίδου). 'Η περίοδος από τό Θαλή στο Δημόκριτο έμφανίζεται ένδιαφέρουσα και γόνιμη σε ό,τι άφορά τό χρόνο και ειδικότερα τό μέλλον. 'Η ανακοίνωση στρέφεται προς την Ιδέα της επανόδου ('Αναξίμανδρος) προς την τελική έκπύρωση ('Ηράκλειτος) προς την έννοια της προόδου του Ξενοφάνους, του μετρίου (Δημόκριτος) που αποτελούν τό περιεχόμενο των άπόψεων της όμιλητριάς.

«'Ο Πλάτων και ή Ιδέα της έλπίδος» (Α. Motte). Τό έλπίζει αποτελεί ιδίωμα του ανθρώπου, πρέπει όμως νά διευκρινισθεί ό ειδικός χαρακτήρ της έλπίδος που συνέχει τον φιλόσοφον όποτε θά σημειώσει κανείς την θρησκευτική διάσταση αυτής. «'Η έννοια του μέλλοντος στον Πλάτωνα και στον Πλωτίνο (F. P. Hager). 'Ομιλία έμποτισμένη μέ έντονη θρησκευτικότητα αναζητά την σωτηρία του ανθρώπου προς μίαν ύπερβατικήν αλήθειαν κατά τρόπον που σημαίνει επιστροφήν, επάνοδον ή όπως ό ίδιος λέγει κατά τρόπον τινά «κάθετο». Τό μέλλον του ανθρώπου εις τον Πλάτωνα και τον Πλωτίνο προσανατολίζεται προς την αναζήτησιν της όδοϋ της επιστροφής προς την υπεραισθητήν πατρίδα. Διαφορετική εικόνα παρέχει ή ανακοίνωση «'Οψεις του μέλλοντος και της χρονικότητας του ανθρώπου εις την αρχαίαν φιλοσοφίαν» (Πλάτων, 'Αριστοτέλης) του Γ. 'Αντωνόπουλου. 'Ο Πλάτων όρίζοντας την έρωτική ύπόσταση, για πρώτη φορά, διανοίγει τό μέλλον εις την έπιθυμίαν και τό πάθος του ανθρώπου. 'Ο 'Αριστοτέλης προβάλλει την αρχιτεκτονική Ιδέα του ανθρώπου, που προσχεδιάζει και προγραμματίζει τό μέλλον:

Ἀποτελεῖ ἓνα βασικό χαρακτηρηστικό τῆς ἀρχαίας φιλοσοφίας ὅτι ὁ χῶρος πού διαγράφει ἡ θεωρία τοῦ ἀνθρώπου (ὄρᾶν, προορᾶν, θεωρεῖν) —ὡς φιλοσοφικός χῶρος μέσα στόν ὁποῖον καθορίζεται καί ἐρμηνεύεται ἡ θέση τοῦ ἀνθρώπου καί τό νόημα τοῦ ἀνθρώπου— συντίθεται ἀπό τίς θεμελιώδεις δομές τῆς ὑπάρξεως (ἀνάμνησις, ἔρως) καί ἀπό τίς διαστάσεις τοῦ χρόνου παρελθόν, παρόν, μέλλον. «Ἡ ἱστορική συνείδηση τοῦ μέλλοντος: ἡ περίπτωση τοῦ Ibn Khaldoun» (S. Himmich). Ὁ ἱστορικός, πού δονεῖται ἀπό τήν ἔνταση τῶν συγχρόνων του γεγονότων εἶναι ἐκεῖνος κατ' ἐξοχήν, πού ἐκτός ἀπό τή διανοητική σύλληψη τοῦ ἱστορικοῦ γίνεσθαι συμμετέχει μέ τήν ἱστορική συνείδηση σέ μιά διαλεκτική σύζευξη τοῦ παρελθόντος πού ἐξέρχεται ἀπό τήν ἀπομόνωση καί τοῦ μέλλοντος πού προλαμβάνεται συμπληρωματικά.

Τό μέλλον τῆς φιλοσοφίας ἀποτελεῖ θέμα τοῦ O. Gigeron. Ἡ φιλοσοφία ἐμφανίζεται γιά πρώτη φορά μέσα στά πλαίσια τῆς ἀνθρώπινης σκέψης ὡς κοσμολογία καί ὡς ἠθική. Ἀπό τόν Παρμενίδη μέχρι τίς δικές μας ἡμέρες ἡ ὄντολογία καί ἡ τελεολογία εἶναι τά θεμέλια τῆς φιλοσοφίας. Μιά νέα φιλοσοφία πού θά προτείνει μιά ὄντολογία καί μιά τελεολογία διαφόρους δέν θά εἶναι παρά μιά ὄντολογία καί τελεολογία. «Τό μέλλον τῆς φιλοσοφίας: ἀπό τό ἔχειν εἰς τό εἶναι». (Γ. Μποζώνης). Τό μέλλον τῆς φιλοσοφίας καθορίζεται ἀπό τό παρόν πού δέν ταυτίζεται μέ τή σύγχρονη ἐποχή. Ὁ σύγχρονος φιλόσοφος μέσα ἀπό τή δίνη τοῦ παρόντος πού ὀφείλεται στή μηχανή στήν «ἐπιστήμη», στή μίμηση, στήν ὁμοιομορφία τῆς στατιστικῆς καί τήν κενότητα τῶν ἀριθμῶν, μπορεῖ νά ἀποσπασθεῖ ἐπαναστατώντας. Πολύ σωστά διαγράφει αὐτή τή πορεία ὁ G. Marcel σάν πέρασμα τῆς σκέψης τοῦ φιλοσόφου ἀπό τό ἔχειν στό εἶναι.

Μιά ομάδα ἐλλήνων ὁμιλητῶν στράφηκε πρὸς τήν ἀνάλυση τῆς συνείδησης καί τή διερεύνηση τῶν προβλημάτων πού ἐμφανίζονται σέ ἀναφορά μέ τό μέλλον τόσο ἀπό γνωσιοθεωρητικῆς, ἠθικῆς, ἀλλά καί φαινομενολογικῆς, ὑπερβατολογικῆς πλευρᾶς ὡς ἦτο φυσικόν νά ἀναμένεται. «Ἡ πρόληψη τοῦ μέλλοντος». (Ε. Μουτσόπουλος) ὅπου ἡ πρόληψη τοῦ μέλλοντος λαμβάνει τό νόημα καί τή σημασία ἑνός ἀποφασιστικοῦ φαινομένου τῆς διαδικασίας ἀναδομήσεως τῆς πραγματικότητος ἀπό τή συνείδηση πού ἀναχωρεῖ ἀπό τήν συμπερίληψη τῆς ὑπάρξεως μέσα στή πραγματικότητα. «Ἡθική καί μέλλον» (Κ. Δεσποτόπουλος). Τό ἄνοιγμα τῆς συνείδησης πρὸς τό μέλλον συνδέεται μέ τήν σύσταση τῆς ἴδιας τῆς συνείδησης. Στήν ὅλη σχέση πέφτει τό φῶς τοῦ ἠθικοῦ φαινομένου ὅπου τό μέλλον «ἐκτείνεται» ἐνώπιον τῆς ἠθικῆς προσωπικότητας ὡς πεδῖον ἀσκήσεως τοῦ ἠθικοῦ κατορθώματος σέ μιά ἀδιάλειπτη ἐγρήγορη ὑπέρβαση τῶν ἐνστίκτων καί πλήρωσης τῆς ἐπόμενης στιγμῆς κατά τήν ἐπιταγήν τοῦ χρέους.

«Ἀναφορικότητα καί μέλλον: μελέτη μιᾶς ὄντο - τελεολογικῆς θεώρησης» (Τ. Πεντζοπούλου - Βαλαλά). Ἡ ἀνακοίνωση ἀποβλέπει εἰς τήν διερεύνηση τοῦ προβλήματος πού ἀνακύπτει ἀπό τή ἀναφορικότητα τῆς συνείδησης καί τήν ἀναφορικότητα τοῦ νοήματος, θέτει δέ πρὸς τοῦτο τό ἐρώτημα πῶς δύναται νά ὀρισθεῖ τό ὄν τοῦ τέλους καί τό ὄν τῆς ἀναφορικότητας στή διττή συνάρτησή τους πρὸς τό νόημα, καί ἐφ' ὅσον τό μέλλον θεωρεῖται ὡς ἄνοιγμα πρὸς τό μέλλον. «Οἱ ὑπερβατολογικοὶ κανόνες τοῦ μέλλοντος» (Λ. Κουλουμπαρίτσης). Ἡ δυνατότητα θεώρησης τοῦ μέλλοντος ἀποτελεῖ ἓνα θεμελιῶδες γνώρισμα τοῦ ἀνθρωπίνου ὄντος. Μέ ὁποιοδήποτε τρόπο καί ἂν ὁ ἀνθρώπος θεωρεῖ τό μέλλον, εἴτε προσπαθώντας νά ὀρίσει τοῦτο εἴτε νά τό θεωρήσει διανοητικά, τοῦτο ἐμφανίζεται ὡς ἔνδειξη τῆς παρουσίας τῆς σκέψης, μέσα στή γνώση καί μέσα στή πράξη, στήν ἠθική πράξη ἢ στήν παραγωγή.

Στόν Karl Marx ἀναφέρθηκε στή διάλεξή του ὁ Γ. Βλάχος καί εἰδικώτερα στή φύση τοῦ προφητικοῦ πνεύματος τῆς φιλοσοφίας του. Ὅπως ὅλα τά μεγάλα προφητικά μηνύματα, γίνονται ἐλκυστικά ἀπό τήν ἴδια αὐτῶν ἀπλοϊκότητα τῶν ὁποίων ἡ ἀκτινοβολία καθίσταται ἀκόμη πιό ἐντυπωσιακή καί περισσότερο πειστική χάριν μιᾶς λογικῆς πλευρᾶς πού ὀδεύει παραλλήλως ὡς ὕλισμός πού διασφαλίζει τήν αὐθεντικότητά καί πειστικότητα. Στόν Marx ἀναφέρεται, καί ὁ Ε. Μπιτσάκης ἀπό ἄλλη σκοπιά. «Ἡ

έλευθερία στην εποχή της πληροφορικής». Ἡ ἐλευθερία τῶν πολιτῶν κινδυνεύει σέ μερικές χώρες ἀπό τή χρήση τῆς μοντέρνας τεχνολογίας γιά τόν ἔλεγχο τῶν ἰδεῶν καί τήν δραστηριότητα τῶν πολιτῶν. Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ κινδύνου μπορεῖ νά ἐπιτευχθεῖ μόνο μέ τά γνωστά μέσα τῆς μαρξιστικῆς θεωρίας.

Πέρα ἀπό τήν ὀργανωτική ἐπιτυχία τοῦ Συνεδρίου, τοῦτο χάρη στό καθαρὸ φιλοσοφικὸ καί θεωρητικὸ χαρακτήρα, ἀπαλλαγμένο ἐντελῶς ἀπὸ προδιατεταγμένα σχήματα καί ἔννοιες, κατόρθωσε νά παρουσιάσει τὸ μήνυμα τοῦ φιλοσοφικοῦ στοχασμοῦ ἐπάνω στό χρόνο καί στή διάσταση τοῦ μέλλοντος, μήνυμα φιλοσοφικὸ πού θά μπορούσαμε νά συνοψίσουμε ὡς ἐξῆς: Ἀπὸ τήν ἐμπειρία τοῦ παρελθόντος καί μέσα ἀπὸ τὸ προβληματισμὸ καί τήν ἀνησυχία τοῦ παρόντος ὁ ἄνθρωπος ὁδεύει πρὸς τὸ μέλλον, μέ τή δύναμη τῆς ἐλευθερίας του, ἀκόμα μέ ὅλες τίς δυνάμεις τῆς ὑπαρξῆς του, ὡς ἄτομο, ὡς κοινωνικὸ καί ἱστορικὸ ἄτομο, ὁδεύει παρά τίς ἀντιξοότητες ὄχι μόνο μέ ἡρεμὴ αὐτοπεποίθηση ἀλλὰ —καί ἐδῶ εἶναι τὸ παράδοξο— μέ ἀρκετὴ αισιοδοξία.

Στοὺς ὀργανωτῆς τοῦ Συνεδρίου καί ἰδιαίτερα στὸν ἐπικεφαλῆς Εὐάγγελο Μουτσόπουλο ὀφείλεται κάθε ἔπαινος.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ ΑΝΤΩΝΟΠΟΥΛΟΣ

*Μεταφράζουμε ἀπὸ τή Γαλλική.